

“Sinagrit Baba” ve “Köpek Balıkları İnsan Olsaydı” İsimli Kısa Öykülerde Sistem ve Toplum Eleştirisi

Meryem Nakiboğlu^{a,b}, Betül Aşık^c

Özet

İnsan, “eylemlerini belirli bir anlam çerçevesinde değerlendiren, bunları seçip neticesinde karşılaştıklarının sorumluluğunu alabilen” tek varlıktır. Fakat gücünün zayıf olana hükmettiği, eşitliksiz bir sistem içerisinde, zamanla bağımlılaştıran, itaatkâr ve güdülen bireyler meydana gelmektedir. Bu bağlamda aynı dönemde, farklı uluslarda yaşamış olan Bertolt Brecht ve Sait Faik Abasıyanık’ı ortak bir noktada buluşturan etmen; birey ve toplum düzleminde karşılaşılan her sorunun akli rehber edinerek, eleştirel bakışı özümseyerek çözümlenebileceğine olan inançlarıdır. Bu çalışmamızda iki farklı coğrafyada, iki farklı dilde kaleme alınan; Abasıyanık’ın *Sinagrit Baba* isimli kısa öyküsü ile Brecht’in *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli kısa öyküsü hermeneutik yöntem ile incelenmiştir. Amaç; her iki yazarın da sisteme ve topluma yönelik eleştirel tutumunu karşılaştırmalı bir anlayış ile açıklamaktır. Yapılan çalışma sonucunda her iki yazarın da alegorik bir anlatım ile ele aldıkları kısa öykülerde, güçlü/zayıf, ezen/ezilen, etken/edilgen gibi karşıtlıklara, insanın yozlaşmasına ve buna neden olan mevcut sisteme yönelik evrensel bir eleştiri getirdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sait Faik
Bertolt Brecht
Kısa Öykü
Hermeneutik

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 28.06.2021
Kabul Tarihi: 24.09.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.958706

System and Society Criticism in the short stories “Sinagrite Father” and “If Sharks Were Human”

Abstract

Human beings are the only creatures that "evaluate their actions within a certain meaning, select them and take responsibility for what they encounter as a result. However, in an unequal system where the strong rule over the weak, individuals become dependent, obedient and to be pasture individuals over time. In this context, the factor that brought together Bertolt Brecht and Sait Faik Abasıyanık, who lived in different nations in the same period, at a common point; their belief that every problem encountered at the level of individual and society can be solved by taking the mind as a guide and assimilating the critical view. In this study, written in two different geographies, in two different languages; Sait Faik's short story *Sinagrite Father* and Bertolt Brecht's short story *If Sharks Were Human* were handled with hermeneutic method. Purpose; to explain the critical attitude of both authors towards the system and society with a comparative understanding. As a result of the study, it has been observed that in the short stories that both authors deal with an allegorical narrative, they bring a universal criticism towards the oppositions such as strong/weak, oppressor/oppressed, active/passive degeneration of human beings and the existing system that causes it.

Keywords

Sait Faik
Bertolt Brecht
Short Story
Hermeneutical

About Article

Received: 28.06.2021
Accepted: 24.09.2021
Doi: 10.18026/cbayarsos.958706

^a İletişim yazarı: mnakiboglu@adu.edu.tr

^b Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı, mnakiboglu@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1892-1620

^c Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Karşılaştırmalı Edebiyat (Disiplinlerarası) ABD, betulasikk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9122-4012

Giriş

Edebiyat, yüzyıllardır her türü ile yaşamın özüne, çağın ruhuna ayna tutarak gerçeği yansıtmaya işlevini sürdürmektedir. Edebiyatın epik bir alt türü olan kısa öykünün ortaya çıkışı da, farklı uluslarda farklı zamanlara denk gelse de, Almanya’da özellikle II. Dünya Savaşı esnası ve sonrasında yaygınlık kazanmıştır (Kaya, 2007: s. 2). Dönemin Alman yazarları Amerikan edebiyatında “short story” türü ile eserler veren Ernest Hemingway (1899-1961), John Steinbeck (1902-1968), William Faulkner (1897-1962) gibi isimlerden etkilenerek eserlerini kaleme almışlardır (Erkurt, 2021a: s. 19). Türk edebiyatında ise kısa öykü 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaygınlık kazanmaya başlar. Türk edebiyatında bu türün öncüleri Ahmet Mithat Efendi (1844-1912), Emin Nihat Bey (1838-1880) ve Sami Paşazade Sezai (1859-1936) olarak görülür (bkz. Yivli, 2019).

Her edebi eser içinde bulunduğu toplumun ve çağın getirileri neticesinde şekillenir. II. Dünya Savaşı sonrası Alman edebiyatında kısa öykünün çıkış noktası modern insanın minimale olan eğilimi ve zamansızlığı temeline dayanmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Alman kısa öyküsünün en belirgin özelliği bir çırpıda okunur oluşudur. Zira savaş sonrası toplumda oluşan hem ruhsal hem de fiziksel yıkım neticesinde ne yazarların uzun eserler üretebilecek gücü ne de okurun bu eserlere ayıracak vakti bulunmaktadır. Dolayısıyla az kelime ile çok şey ifade edebilmek önem kazanmıştır. Türkolog Ramazan Korkmaz ve Mutlu Deveci ise kısa öykü türünün günümüzde popülerleşmesini çağın postmodern ruhuna dikkat çekerek “fast food/laşan çağın ruhuna uygun bir biçimde ve yeni bir içerik yapılanmasıyla daha çok öne çıkmaya başlamıştır” cümlesi ile ifade ederler (Korkmaz-Deveci, 2017: s. 17).

Kısa öykü türünün özelliklerine bakıldığında ise her ne kadar söz sanatları ve imgesel içeriklerle zenginleştirilmiş yapılar zaman zaman karşımıza çıksa da, kısa öykülerin dili genellikle sade ve anlaşılırdır. Uzun uzadıya karakter analizlerine yer verilmez, önemli olan kişilerin nitelikleri ve temsil ettikleri değerlerdir. Bu bağlamda canlı yahut cansız her türlü varlık öykü kişisi olarak verilebilir; hayvanların ve cansız varlıkların simgesel anlamda kişileştirildiği görülmektedir. Kısa öykülerde mekân betimlemelerine dair ayrıntılara değinilmez. Zaman ise geçmişle geleceğin birleşimi olan şimdiki zamanda geçer (bkz. Korkmaz-Deveci, 2017). Kısa öykülerde hayata ilişkin her türlü konuya yer verilebilmektedir.

Kısa öykülerin kaynağı sözlü geleneğe dayanacak kadar eskidir, yazılı gelenekte ise Giovanni Boccaccio’nun (1313-1375) Decameron’u kısa öykü türünün gelişim kaynağı olarak görülmektedir. Modern kısa öykünün kökenleri ise ABD yazınına dayanmaktadır ve Edgar Allan Poe (1809-1849), Nathaniel Hawthorne (1804-1864), Herman Melville (1819-1891) gibi Amerikalı yazarlar bu türün ilk örneklerini vermişlerdir (Yüksel, 2007: s. 163-164).

Kısa öykünün tarihsel gelişimi içerisinde Fransız yazar Guy de Maupassant (1850-1893) ve Rus öykü yazarı Anton Çehov (1860-1904) tarzında iki tür dikkat çekmektedir. Maupassant, eylem ağırlıklı anlatılarında olay örgüsüne daha fazla önem vermiş, öykü üzerine kuramsal önerilerde bulunmuştur (Yivli, 2019: s. 16). “Maupassant tarzı” öyküde giriş gelişme ve sonuç bölümleri bulunur. Yazar öyküyü daha ilgi çekici bir başlangıçla başlatıp heyecan verici bir sonla duyguları, zaafı kullanarak değil de, daha küçük olayların bir araya getirildiğinde başarılı olacağını ileri sürer (Yivli, 2019: s. 16). “Çehov tarzı” öyküde ise okur, ilk cümleden itibaren kendisini olayın içinde bulur ve olaylar net bir sonuca bağlanmaz. Amaç; okuru düşünmeye sevk ederek kendi çerçevesinde bir yorum geliştirmesini sağlamaktır.

Önceden de ifade ettiğimiz gibi kısa öyküler “az söz ile çok şey anlatmak” gayesi taşırlar. Korkmaz ve Deveci sözün önemini şu şekilde dillendirir:

“İnsanlığın söze ve sözün diriltici gücüne her zaman ihtiyacı vardır. İnsan bütün bir yaşam olanaklarını içinde barındıran bu sonsuz kaynaktan uzaklaştıkça bahtsız ve mutsuz olacaktır. İnşa eden, imar eden ve insanlaştıran yönüyle söz, Antheus’un* toprağına benzer; insan en umutsuz anlarında bile ona dokunduğunda yeniden doğar” (Korkmaz ve Deveci, 2017: s. 22).

Kısa öykü türü, bir anın fotoğrafını çeker gibi, bir olayı uzun uzun anlatmak yerine, o olayı yansıtır. Bu bağlamda yoğun anlam katmanları ile örülüdür. Metinlerdeki bu anlam katmanları ve anlamsal çeşitlilik ise okuma sürecinde okuyucu tarafından metnin alımlanması ve yorumlanması neticesinde şekillenir. Germanist Gökhan Şefik Erkurt’un aktardığı üzere edebiyatın her alanında etkin olan Umberto Eco, Roland Barthes ve Milorad’ın da dâhil olduğu birçok edebiyatçı ve bilim insanı artık yaratıcı yazar ile nitelikli okurun yer değiştirmesi gerektiğini ifade etmektedir (Erkurt, 2021a: s. 29). Nitelikli okur ise eleştirel bakış açısına sahip, özgür, metnin görünen anlamından öte söylenilmesi gerekenleri de sorgulayabilme yetisine sahip kimsedir. Melik Bülbül’e göre nitelikli okur, “anlamın devingen gücüne inanmalı, kendi üretici yeteneklerinin, uyarıcılarının iç ve dış oluşturuculardan bağımsız olmadığının ayırdına varmalıdır” (Bülbül, 2017: s. 80). Bu bağlamda okuyucunun estetik algısı, bilgi birikimi, yaratıcılığı ve yorumu ile anlam katmanları çözümlenmeye bırakılır. Okurun anlam katmanlarını açıklığa kavuşturmasında metne yönelik inceleme yöntemlerinden olan Alımlama Estetiği ve Hermeneutik Yöntem ön plana çıkmaktadır.

Çalışmamızda Çağdaş Türk Öykücülüğünün kurucusu olarak görülen Sait Faik Abasıyanık’ın (1906-1954) *Sinağrit Baba* ve Çağdaş Alman Edebiyatında Yeni Nesnelci akımın temsilcileri arasında yer alan Bertolt Brecht’in (1898-1956) *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli kısa öykülerindeki mevcut sisteme ve topluma yönelik eleştirel tutum hermeneutik yöntem üzerinden karşılaştırmalı bir anlayış ile açıklanacaktır. Bu sebeple hermeneutik yöntemin kısaca tanıtılması yerinde olacaktır.

Yöntem

Hermeneutik (Yorumsayıcı) İnceleme Yöntemi

Sosyal bilimler alanında sıklıkla başvurulmuş hermeneutik yöntemin ilk çıkış noktası teoloji alanında olmuştur. Teoloji alanından sonra edebiyat alanında uygulanır hale gelişinin ilk örnekleri ise XVII. yüzyılda görülmektedir. “Yunanca “hermeneu’ein”, “hermenéia”, hermenius” kelimeleriyle akraba olan bu kelimenin asıl anlamı “ifade etmek, söylemek, açıklamak”tır. Fiil olarak hem söylemeyi hem de anlamayı, yorumlamayı dile getirir” (Aytaç, 1999: s. 89).

Bildirme, açıklama ve açıklama sanatı olarak da görülen hermeneutik, Türkçede “yorumlama”, “yorumsama”, “yorumlamacılık” şeklinde ifade edilmektedir. Yorumlama, okurun kendi dünyasına özgü oluşturduğu bir anlam ile ortaya çıkmaktadır.

Erkurt’un belirttiği gibi felsefe alanında yorumsama, terim olarak ilk kez Christian Wolf (1679-1754) tarafından Aydınlanma döneminde kullanılmıştır. Wolf, hakikatin yorumlanabilir

* Antheus; Libya kıyılarında Poseidon’un Yer ile birleşmesinde doğan çocuğudur. Büyük işler başarıp yorulduğunda vücudu toprağına dokunur dokunmaz dinçleşip hiç yorulmamış gibi olur (Can, 1994: 135).

oluşunun gerçekçilik temeline dayandırılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Alman filozof George Friedrich Meie (1717-1777) yorumlamayı, anlamlar ve göstergelerin bilimi olarak nitelendirmektedir. Filozof Schleiermacher (1768-1834) ise anlamayı başat bir unsur olarak değerlendirerek öne çıkarmaktadır. Bir diğer filozof Wilhelm Dilthey (1833-1911) ise anlamının önemini deneyim ve birliktelik ile başarılabilir bir olgu olarak nitelendirmektedir. Alman filozof Martin Heidegger (1889-1976) ise varlığın, yorumsama ile anlaşılır kılınabileceğini belirtmektedir (Erkurt, 2021b: s. 421). Edebiyat bilimci ve Germanist Gürsel Aytaç, hermeneutik alana yaptığı katkılar ile bilinen Alman felsefeci Hans Georg Gadamer’ın (1900-2020) anlam ve anlamlandırma süreci ile ilgili dile getirdiklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Anlama süreci var olanın tanınmasıyla gerçekleşir ve hayat bilgisinden kaynaklanan ve dil denen araçta oluşan bir ön bilgiyi gerektirir. Her yorumdan önce gelen bir mana bütünü vardır. Bu, sürekli revizyona tabi tutulur. Anlama eylemi bu sırada dairevi işler: Mana, bütününden parçaya doğru gidip gelir ve böylece bütünün kurgusu gittikçe netleşir. Dil ve düşünce, tabiatları gereği iç içedir, dünya deneyiminin dilselliği, var olanı tanımaktan önde gider. Gadamer’e göre hermeneutik, anlama eyleminin evrensel başlangıcı sayılır, çünkü insanın dünyayla ilişkisi dile ve anlamaya bağlıdır” (Aytaç, 1999: s. 93).

Felsefeci Mustafa Günay’ın aktardığı üzere, hermeneutik ve edebiyat arasındaki ilişkinin temeli Doğan Özlem’e göre; edebiyatın salt kuramsal söylemlerin açıklamacı tutumuyla ele alınamayacak nitelikte oluşuna dayanmaktadır. Nitekim “onlar açıklanmayı değil, bizzat içlerinde barındırdıkları her çeşit zenginlik ve özellikle çokanlamlılıklarıyla anlaşılmayı ve yorumlanmayı bekleyen yapıtlardır. Ve böyle bir anlama ve yorumlama çabası da yine ancak bir edebiyat hermeneutiğinin alanına girer” (Günay, 2017: s. 170).

Toplumdan bağımsız olarak düşünülemez olan yazar, çağın insanını yansıtır. Nitekim yazar, her yazınsal metni bir amaç doğrultusunda kaleme alır ve anlaşılmasını bekler. Dolayısıyla eser; yazarın niyeti ile meydana gelir ve okurun algıladığı çerçeve içerisinde yer alır. Zira “yazarın anlamsal hücreleri sözcüksel formlarda bütünüyle, yani yorumlamaya gerek kalmayacak biçimde yaratması, yazınsallığın kendi ortam koşulları gereği, kendisinin üretim eylemleri bakımından olası da değildir” (Bülbul, 2017: s. 115). Edebiyat eleştirmeni ve kuramcısı Terry Eagleton’ın “Okur yoksa, metin de yoktur” söyleminden yola çıkılırsa, yazar ve okur arasında duran metin, anlamlandırılmayı bekler. Dolayısıyla yapıtın sürekliliği ediminde okurun rolü oldukça büyüktür. Nitekim “anlamsal yapıda devamlılık ve üretime açıklık ilkeleri gereği, her yazı ve bu yazıya yönelik her yorum, yeniden metnin iç içe halkalar biçiminde yenilenmiş haliyle ayrı birer metindir” (Bülbul, 2017: s. 125). Bu bağlamda; “Gadamer’e göre bir edebiyat eserinin anlamı hiçbir zaman yazarının niyetleriyle tüketilemez, eser bir kültürel veya tarihsel bağlamdan öbürüne geçtikçe ondan, yazarının veya yazıldığı döneminde yaşamış olan okurun düşünmediği yeni anlamlar çıkarılabilir” (Eagleton, 2014: s. 84). Bu çerçevede eserin fısıldadığı anlam, geçmişten bugüne okur ile bir diyalog halindedir ve bugün ancak geçmiş sayesinde kavranabilir.

Sait Faik Abasıyanık’ın Hayatı ve Edebi Kişiliği

1906 yılında Adapazarı’nda doğan Sait Faik’in çocukluğu I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarına denk gelir. 1924 yılında İstanbul’a yerleşen yazar, İstanbul Erkek Lisesi’nde başladığı öğrenimini Bursa Erkek Lisesi’nde tamamlar. 1928 yılında İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümü’ne kaydolur fakat eğitimini yarıda bırakarak, iktisat okumak üzere İsviçre’ye gider.

1931-1935 yıllarında Fransa'da bulunduğu sürecin onun sanatını ve sanatçı kişiliğini oldukça etkilediği düşünülmektedir. Babasının isteğiyle İstanbul'a dönen Sait Faik bir süre Türkçe Öğretmeni olarak çalışır. Sonrasında yine babasının isteğiyle ticarete atılır lakin bu ticari girişim de kısa sürede sonlanır. 1930'lu yıllara gelindiğinde, Sait Faik'in öyküleri Varlık Dergisi'nde yayımlanmaya başlar. 1942 yılında II. Dünya Savaşı sürerken bir süre adliye muhabirliği yapar ve yazdıkları "Mahkemelerde" başlığı ile yayımlanır. 1948 yılında siroz hastalığına yakalanan Sait Faik hastalığı nedeniyle zamanının çoğunu Burgazada'da geçirmeye başlar. Hastalığın kesinleşmesi ve İstanbul'dan uzaklaşmanın etkisiyle daha fazla yazmaya başlar (Alangu, 1965: s. 103-109).

Cumhuriyet döneminin en önemli öykücülerinden biri olan Sait Faik Abasıyanık, Çağdaş Türk Öykücülüğünün kurucusu olarak görülmektedir. Yazar ve edebiyat eleştirmeni Fethi Naci'nin (1927-2008) belirttiği üzere Sait Faik'in öykücülüğü üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönem öykülerinde zengin/fakir ayrımı, emeğe, emekçiye duyulan saygı ve insan sevgisi ile birlikte gelişen iyilik duygusu ön plandadır. İkinci dönem öykülerinde ise sömürge, emeğe, emekçiye duyulan saygı yerini boş vermişlik duygusuna bırakmıştır. Yazar, daha iyi bir dünyadan umudunu keserek öykülerinde toplumsal kaygılarını dile getirir. Üçüncü dönem öykülerinde ise yazarın üstü kapalı bir şekilde aktarmaya çalıştıklarını artık daha net, daha sade bir üslupla dile getirdiği görülmektedir. Bu dönemdeki öykülerde umutsuz ve karamsar bir ruh hali ile kişisel yalnızlık teması ön plandadır. Bunun yanı sıra doğa ve tabiat temaları da göze çarpmaktadır. Ayrıca yazarın üçüncü dönem öykülerinde yer alan hayali karakterler, insan dışındaki varlıklar da dikkat çeker niteliktedir (Naci, 1968: s. 15-50).

Sait Faik'in öykü anlayışı, yaşama yönelik bakış açısının bir yansıması niteliğindedir. Onun öykülerinde insanı her yönü ile görmek mümkündür. Öykülerinde yüreğindeki insan sevgisi ile en çok da sıradan insanı ve toplumu konu edinir. İnsanı hem sever hem de sert bir şekilde eleştirir. Dolayısıyla "Soyut bir insanlık değildir bu, onun insanlığı bir yanıyla toplumcu dünya görüşüne bağlanır. Onda insanı bakış toplumsal eleştiriye kendinden getirir" (Timuçin, 2013: s. 19).

Sait Faik ne körü körüne iyimserliği ne de tamamıyla kötümserliği benimser; amacı olabildiğince gerçekçi olmaktır. Felsefeci, şair ve yazarlık kimliği ile bilinen Afşar Timuçin, Sait Faik'in dünyasını şu cümlelerle özetlemektedir:

"Sanatının penceresinden Sait Faik'in dünyasını gözlediğimizde hiçbir kesimin hiçbir topluluğun adamı olmayan birinin, özgürlüğe tutkun bir kişiliğin, bağımsızlığa yürekten bağlı bir ruhun ilkelerini ya da ilkeli yönelimini buluruz. Belki çekinik belki ürkek, belki kıyıda köşede kalmayı seven bir insanın kaygıları vardır onda. O, kimseden yana değildir, yalnızca insandan yanadır. Kimseyi karşısına almaz, birileriyle uğraşmayı düşünmez. Oyun oynayan, dolap çeviren, şaklabanlıklar eden, insanlardan bir şeyler elde etmek için akla hayale gelmez hesaplar yapan insanlardan yakını, onlardan uzak durur, onların yakınına gitmez, acılı bir gülümsemeyle bakar onların dünyalarına, bazen de öfkelenerek. Acılı gülümseyişinde insanlığın genel durumuna derinden derine üzülen bir aydının sıkıntıları vardır" (Timuçin, 2013: s. 8).

Sait Faik özünde hiçbir politik, siyasi ve otorite arafında yer almamış ve eserlerinde bu tarz eğilimleri barındırmamış bir yazardır. Onun edebiyatının temelinde insancıl bakış açısı ile oluşturduğu toplumcu bir dünya görüşü yer alır. Zira o, “her türden iktidardan, otoriteden kaçmaya çalışan, ancak insan olan her yerde bu iktidar ilişkilerinin kurulduğunu gören, bundan kaçamayacağını anladığı noktada kalemini çıkarıp çıldırmamak için yazan biridir” (bkz. Gülsoy, 2014).

Sait Faik’in yazılarının hammaddesi, derin gözlem yeteneği sayesinde toplumu ve bireyi tartışma konusu yapan izlenimlerinden oluşmaktadır. Onun eleştirisi insanın yozlaşmasına yöneliktir. Ele alınacak olan *Sinağrit Baba* isimli kısa öyküde de bu minvalde eleştirel bir tutum söz konusudur.

Sinağrit Baba

Yazarın ikinci dönem öykücülüğünün eserlerinden olan *Mahalle Kahvesi* isimli kitabı 1950 yılında yayımlanmıştır. *Sinağrit Baba* isimli öykü bu kitapta yer alır. Öykü, Sait Faik’in siroz hastalığının pençesinde, tedavi sürecindeyken yazdığı öyküler arasında yer almaktadır. Sait Faik’in alegorik bir anlatımla ele aldığı öyküde başkarakter; yaşlı, yalnız ve oldukça bilgili olan “Sinağrit Baba” isimli bir balıktır.

Öykü, bir ocak akşamı, lodoslu bir havada Sinağrit Baba isimli balığın betimlenmesi ile başlar:

“Sinağrit Baba döner mi avdan? Pırıl pırıl eleğimsağma** rengi pullarıyla ağır ağır, muhteşem, bir ilkçağ kralı gibi zengin, cömert, asil ve zalim mantosuyla dolaşır mı kim bilir? Altını, zümrütü, incisi, mercanı sedefi lacivertliğin içinde yanıp yanıp sönen sarayını özlemiş acele mi ediyordur?” (Abasıyanık, 2015: s. 127).

Sinağrit Baba, dış görünüşü ile büyüleyen, yaşlı ve bilge bir balıktır. Fakat artık ömrünün sonuna geldiğini düşünmektedir. Sinağrit Baba, hayatını sonlandırmak için bir seçim yapmasının vakti geldiğini belirterek oltasına tutunacağı balıkçıyı aramaya başlar:

“Bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü. Daha her yeri pırıl pırılken, mantosu sırtındayken, daha eti mayoneze gelirken bitirmeli bu ömrü. Sonra hesapta bir gün pis bir “vatos”un, bir sırtı renksiz, yapışkan ve parazitli bir canavarın dişine bir tarafını kaptırmak var. İyisi mi muhteşem bir sofraya kurulmalı, bir zaferle dolu ömrün sonunu beyaz şarapla, suların üstündeki başka dünyada yaşayan bir akıllı mahlûka kendini teslim etmeli” (Abasıyanık, 2015: s. 127-128).

Sinağrit Baba kendisini avlayacak olan oltayı seçerken çok dikkatli davranır, belirttiği üzere hayatını akıllı bir mahlûkun ellerine bırakmak istemektedir. Beş sandal koklar fakat hiçbirini beğenmez. Zira o, kendi hayat felsefesine uygun düşecek bir balıkçı aramaktadır. Sinağrit Baba’nın balıkçılar için belirtmiş olduğu özellikler, Sait Faik’in öykülerinde sıklıkla yer verdiği temalardan oluşmaktadır. Bu temalar; yoksulluk, dürüstlük, ikiyüzlülük, kıskançlık, açgözlülük ve çıkarıcılık gibi temalardır.

** Gökkuşluğu.

Öykünün devamında ise mercan balıklarının denize sallanan fenerlere hücum ederek yakalanmaları ve ürkek bir şekilde yukarı çıkarken dönüp tekrar aşağı gelmelerini Sinağrit Baba dış dünyayı görmeye karar verememek şeklinde nitelendirir. Öykünün ilerleyen bölümlerinde Sinağrit Baba'nın küçük mercan balıklarını korkaklık ve cesaretsizlikleri açısından sert bir biçimde eleştirdiği görülür. Zira ona göre bu ürkeklik ve cesaret yoksunluğu, irade ve başarı yoksunluğuna denk düşmektedir.

Öykünün sonunda, yaşına ve bilgeliğine güvenerek her bir balıkçının oltası üzerinden karakter analizi yapan Sinağrit Baba, nihayet hayatını sonlandıracak balıkçıyı bulduğu düşüncesi ile bir balıkçının oltasına sarılır. Fakat bu balıkçı düşündüğü gibi biri değildir:

“Sinağrit Baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daha baktı, bir daha baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi sandalın döşemesini dövdü. Belki bizim bile bilmediğimiz bir işaret görmüştü kendisini tutan olta sahibinde: Bu adam şimdiye kadar hiç imtihan geçirmemişti” (Abasıyanık, 2015: s. 130).

Öykü, Sinağrit Baba'nın hayata veda ederken içinde bulunduğu büyük yanılgı, pişmanlık ve hayal kırıklığı ile son bulur.

Bertolt Brecht'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Eugen Bertolt Friedrich Brecht 1898 yılında Bavyera Eyaletinin Augsburg kentinde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Buna rağmen burjuvaziye ve mevcut düzene karşıt duruşu ile içinde bulunduğu düzeni şiddetle eleştirmiş ve bu durum eserlerine de yansımıştır. Brecht'in dünya görüşüne bakıldığında; “Yoksullar aşağılık, zenginler acımasız ve sömürgeci. Yazarın tekrar tekrar ilk oyunlarında üzerinde durduğu nokta, bugün acı çeken yoksulun yarın bir olanak kazanıp da yükselme fırsatını ele geçirirse, bu düzen içinde ezenler kadar obur, acımasız olacağıydı” (Nutku, 1985: s. 159). Nitekim o Avrupa tarihindeki zorlu ekonomik, politik ve sosyal süreçlerin yaşandığı bir dönemde iki dünya savaşına da tanıklık etmiş bir yazardır.

Brecht, lise öğrenimini tamamladıktan sonra Münih Üniversitesi Tıp Fakültesine kaydolar; fakat savaş yıllarında askeri bir hastanede sağlık görevlisi olarak askerliğini yapmak durumunda kaldığı için öğrenimine ara verir. Hastanede geçirdiği süreç Brecht'i derinden etkilemiştir. Zira askerlik karşıtı tutumunun en büyük etkenlerinden birisi bu hastanede geçirdiği süreçtir. 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte tıp öğrenimine devam eden Brecht, ilk oyunu *Baal*'ı bu dönemde kaleme almıştır. *Gece Çalan Davullar* isimli oyunu ile Almanya'nın ana edebiyat ödülünü almıştır (Erkurt, 2021a: s.189). Bu süre zarfında kendini bir dramaturg olarak tamamen tiyatro sahnesine adanmış ve tıp eğitimini yarıda bırakmış ve dönemin önde gelen sanatçıları arasında yer almıştır.

Türk tiyatro bilimcisi, eleştirmeni ve aynı zamanda oyuncu olan Özdemir Nutku, (1931-2019) Brecht'in yazarlık gelişimini üç evrede ele alır. İlk evre, duygunun egemenliğidir. Brecht, bu dönemdeki eserlerinde bireyin çaresizliğini, pasifliğini, çevresine ve dünyaya olan ilgisinin yitiminikonusu edinir. İkinci evre, aklın vurgulanmasıdır. Brecht için bilimsel düşüncenin temeli kuşkudur ve ancak bu kuşku ile toplum öğrenilebilir. Bu dönemdeki eserlerinde ise yeni bir

düzenin savunucusu olarak duygusal çıkışlar yerine bilinçli, akıl yollu bir disipline girmiştir. Üçüncü evre ise akıl-duygu çatışmasıdır. Bu çatışma, eserlerinin ana temasını oluşturmaktadır ve Brecht, ancak yeni bir düzen ile bu çatışmanın son bulabileceğini belirtmektedir (Nutku, 1985: s. 164-168).

Brecht'in yazarlık gelişimi süresince edebiyat ve sanat alanına getirdiği kuramlardan ilki, 1930'lu yıllarda maddeci dünya görüşüyle estetik bir konuma getirdiği “epik tiyatro”dur. Bu kavram yazarın yazınsal ve düşünsel kimliği ile adeta bütünleşmiştir. Brecht'in “bilim çağının tiyatrosu” olarak nitelendirdiği epik tiyatronun öne çıkan en önemli özelliği; kişiyi yaşamsal karşıtlıklar ve çelişkiler üzerinde sorgulamaya yönlendirmek ve olayları eleştirel bir gözle değerlendirerek gerçekler üzerinde düşünülmesini sağlamaktır. Nitekim “İnsana insanlığını sürekli ve yılmadan anımsatan ve onu insan onurunu korumak için etkinleşmeye ve savaşıma çağıran Brecht için eleştiri veya eleştirel düşünme, aynı zamanda ahlaki bir ilkedir” (Kula, 2014: s. 10).

Edebiyat eleştirmeni Walter Benjamin'in (1892-1940) belirttiği üzere Brecht, epik tiyatronun görevinin bir olay geliştirmekten çok bir durumu gözler önüne sermek olduğuna inanmaktadır (Benjamin, 2011: s. 31). Nitekim o, tiyatrosunda seyircileri pasif bir konumda değil, koşulları değiştirerek daha iyi bir biçime getirebilme yetisine sahip olan aktif bir konumda görmektedir. Sinema kuramı ve estetiği üzerine çalışmaları bulunan Mutlu Parkan (1948-2021) Brecht'in sanatını ve estetik kuramını şu cümleler ile ifade eder:

“Brecht için gerçekçi sanat ideolojilere karşı realitenin yönlendirdiği ve gerçekçi duyguları, düşünceleri ve eylemleri mümkün kılan bir sanattı. İşte, Brecht'in estetik kuramında çok önemli bir yer tutan anlatımcı yapı Brecht'in bu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Yaşamın realitesi, sanatın realitesini yönlendirmelidir. Ancak, seyircinin önyargıları olarak da adlandırılabilir olan, yaşamı süresince algısal bilgilere dayanarak edinmiş olduğu ideolojiler, yapıtın içinde betimlemeler yoluyla yer alacak ve yaşamın realitesi tarafından yönlendirilen sanatın realitesiyle çatışarak algısal bilgi düzeyinden, ussal bilgi ya da bilimsel bilgi düzeyine sıçratılacaktır” (Parkan, 1983: s. 43).

Bu bağlamda Brecht'in amacı; kişiye salt eleştirel bakış kazandırmanın yanı sıra, daha iyi koşulların egemen olabileceğini göstermek, insanı evrensel değerleri ve varoluşları içinde sorgulamaya yönelterek düşünsel bir özgürlük sağlamak ve yozlaşmış toplum düzenini değiştirebileceği fikri ile harekete geçirmektir. Bu çerçeveden bakıldığında “epik tiyatro kaderciliğe karşı bir duruş sergiler. Brecht'e göre insan akıllı ve güçlüdür. Bu yüzden içinde bulunduğu şartları ve kendisini değiştirebilir. Çaresizce kendini olayların akışına, kaderine terk etmek yerine, mücadele etmeli ve başarmalıdır” (Doğan, 2009: s. 412).

Brecht'in sıklıkla kullandığı yabancılaştırma efekti de epik tiyatronun amacına hizmet eder niteliktedir. Burada “tanınan bir şeyi, bilinen bir şey durumuna getirebilmek için, o şey dikkat çekmeme durumundan çıkarılmak zorundadır. Söz konusu şeyin açıklamaya ihtiyacı olmadığı alışkanlığı kırılmak zorundadır” (Kula, 2014: s. 79). Aşına olunanı alışılmışın dışına çıkararak göstermeyi düstur edinen Brecht'in amacı; kişiyi muhatap kılındığı olaydan yahut durumdan uzaklaştırıp, mesafeli bir bakış açısı içerisinde nesnel bir değerlendirme yapabilmeyi sağlamaktır. Çünkü gerçeklik ancak bu şekilde gözler önüne serilecektir. Zira

“modern toplumlarda yabancılaşma ‘insana ilişkin anlamların yitirilmişliği’dir. Brecht ise ‘insana ilişkin anlamları’ bulmak için yabancılaştırma kavramına yönelir; çünkü benimsediği dünya görüşünde insan bilinen bir değer değil, bir inceleme konusudur” (Nutku, 1985: s. 172).

Ele alınacak olan *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli kısa öyküde Brecht toplumsal sorunlar çerçevesinde insanın yozlaşmışlığını yabancılaştırma tekniği ile ele almıştır. Bu bağlamda yazar, eleştirel bir tavır ile “insanı insan kılan eylemlerin yoksunluğunu” alegorik bir anlatımla okuyucuya sunar.

Köpek Balıkları İnsan Olsaydı

Brecht’in “*Bay Keuner’in Öyküleri*” isimli kitabında yer alan *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli öyküsü 1950-1956 yılları arasında özel düzyazı türünden oluşan takvim öykülerinden derlenmiştir. Öyküdeki ana karakter Bay Keuner’in isminin hiç kimse anlamındaki “keiner” sözcüğünün Brecht’in doğduğu şehir olan Augsburg’taki kullanılan telaffuzundan dolayı olduğunu aktaran Erkurt’a göre “öykünün karakteri özelde *hiç kimse* genelde *herkestir*” (Erkurt, 2021a: s. 69).

Öykü, küçük bir kız çocuğunun Bay K’ya sorduğu bir soru üzerinden şekillenir. Kız çocuğunun “Köpek balıkları insan olsaydılar, o zaman küçük balıklara daha iyi mi davranırlardı?” (Brecht, 1987: s. 31) sorusu ilk bakışta okuyucuda olumlu cevaplar geleceği düşüncesini akla getirmektedir. Öyküde, köpek balıklarının küçük balıklara her zaman çok iyi davranacağı aktarılır. Örneğin, denizdeki sandıklarında sürekli taze su ve gıda maddeleri bulundurulacağı, küçük balıklar için ihtiyaç duydukları her türlü sağlık imkânının sağlanacağı, okula gönderilip çeşitli eğitimlere tabi tutulacağı belirtilmektedir. Fakat bakıldığında köpek balıkları, kendilerine daima bağımlı olan bir küçük balıkçıklar topluluğu oluşturma gayesi içindedir. Bu tutum Brecht’in epik tiyatrosunu temellendirdiği yabancılaştırma tekniğine dayalıdır.

Yabancılaştırmanın, Almanca “*entfremdung*” olarak ifade edilen yabancılaşma kavramıyla doğrudan ilgili olduğunu belirten Mutlu Parkan, yabancılaştırma kuramının bilimsel temelini dayanak noktasını şu şekilde ifade eder: “Marx, Yabancılaşma olgusunun, toplumları yöneten ekonomi-politiğin yasalarıyla doğrudan bağıntısını somut olarak gösterebilecek meta fetişizmi kavramına bütün insanlık tarihinin en büyük üç bilimsel bulgusundan birini içeren devasa yapıtı Kapital ile varmıştır. İşte Brecht’in Yabancılaştırma kuramının bilimsel temeli buradadır” (Parkan, 1983: s. 39).

Köpek Balıkları İnsan Olsaydı isimli öyküde ise etken/edilgen, güden/güdülen, güçlü/zayıf, eğiten/eğitilen, yöneten/yönlendirilen gibi zıt kavramların bir arada bulunması ile kişinin özüne ve sisteme yabancılaşması aktarılmaktadır. Öyküdeki eleştirel tutum, küçük balıkların köpek balıklarına bağımlı hale geldiklerinde ne tür sorunlarla karşılaşacağı üzerine kurulmuştur. Edilgen bir konumda yaşamaya alışan toplumların yüz yüze geldikleri sorunlar karşısında da o edilgenliği devam ettirmeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde gereksinimleri karşılanacaktır. Bağımlı bir topluluk haline geldiği takdirde ise köpek balıklarının çıkarları her şeyden üstün olacaktır. Bu bağlamda küçük balıkların köpek balıklarına yem olacağı öykünün sonunda şu şekilde aktarılmaktadır:

“Üstelik biraz büyük olanların daha küçük olanları yemelerine bile izin verilirdi. Bu köpek balıkları için de iyi olurdu. Çünkü böylelikle kendileri de sık sık iyi parçalar yemiş olurlardı. Daha yüksek orunlar verilmiş olan balıkçıklar, diğer balıkçıklar arasında düzeni sağlarlar ve öğretmen, subay, kutu yapımında mühendis vb. olurlardı. Kısacası, denizin dibinde bir uygarlık kurulurdu, eğer köpek balıkları insan olsaydılar” (Brecht, 1987: s. 32).

Köpek balıkları ve insanlar arasındaki eğretileme, toplumda var olan yerleşik değerler dizgesine bir göndermedir. Öyküdeki “kendini seve seve feda edenin en büyük ve en güzel balık olduğu ve her şeyden önce köpek balıklarının güzel bir gelecek sağlanacağını söylediklerinde bütün balıkçıların inanmaları gerektiği onlara öğretilmeliydi” (Brecht, 1987: s. 31) ifadesinden de anlaşılacağı gibi sistemin parçası haline gelmiş birey, her daim kendisinden daha güçlü olan kesim tarafından çıkarları çerçevesinde yönlendirilecektir. Nitekim gücünün etkinliği, güçsüzün edilgen tavrı ancak kişinin edimlerinin değişmesi ile mümkün olacaktır.

Sistem ve Toplum Eleştirisi Bağlamında İki Öykünün Karşılaştırılması

Sait Faik her ne kadar ideolojik olarak keskin bir duruş sergilememiş bir yazar olsa da *Sinağrit Baba* isimli kısa öyküde halkın kendi kendine örgütlenerek birlik olması ile hakikate varılabileceğini, insanı insan kılan özelliklere de ancak bu şekilde ulaşılabilceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, öyküde birlik olma duygusundan ve iradeden yoksun olan toplumsal kesimin, bir kişinin liderliğinde kurtuluşu hedeflemesinin anlamsız ve geçersiz bir yol olduğu görülür. Yazar, öykünün aşağıdaki bölümünde toplumsal bir eleştiri yapmaktadır; cesaretsiz yoksun olan mercan balıklarının kararsızlıkları ve eyleme geçemeyişleri eleştirilmektedir:

“Sinağrit Baba’ya büyüyen gözleriyle ‘bizi kurtar şu lanetlemeden’ der gibi bakıyorlardı. Sinağrit Baba düşünüyordu. Gidip o yakamoz yapan ipe bir diş vurdu muydu, tamamı. Ama hiçbirini kurtarmıyor, hareketsiz duruyordu. Sinağrit Baba onları kurtarmanın bu kadar kolay olduğunu biliyordu ama bildiği bir şey daha vardı. O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun bir kişinin akli ile hiçbir şeyin halledilemeyeceğini bilmesidir” (Abasıyanık, 2015: s. 129).

Sait Faik’in topluma ve mevcut işleyişe yönelik eleştirel bakış açısı öyküde alegorik bir anlatımla aktarılmaktadır. Yazar, tek bir kişinin gücüne ve iradesine dayalı olarak gerçekleşecek herhangi bir eylemin mutlaka başarısızlık ile sonuçlanacağı görüşündedir. Bu durum öyküde şu şekilde dile getirilmektedir:

“Ancak bütün balıklar oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi. Yoksa, gidip Sinağrit Baba oltayı kesmiş, biraz sonra Sinağrit Baba tutulduğu zaman kim kesecek? Kim akıl edecek yakamozu dişlemeyi?” (Abasıyanık, 2015: s. 129).

Brecht'in *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli kısa öyküsünde de topluma ve mevcut iktidara yönelik eleştirel bir tutum görülmektedir. Öyküde köpek balıkları tarafından, cesaret ve düşünceden yoksun, bağımlı bir küçük balıkçılar topluluğu oluşturulmak istenir. Bu bağlamda öyküde küçük balıklar açısından en önemli sorunun ahlaki eğitim olduğu belirtilmektedir. Bu ahlaki eğitim ise şu şekilde gerçekleşecektir:

“Kendini seve seve feda edenin en büyük ve en güzel balık olduğu ve her şeyden önce köpek balıklarının güzel bir gelecek sağlanacağını söylediklerinde bütün balıkçıların inanmaları gerektiği onlara öğretilmeliydi. Bu geleceğin, yalnızca boyun eğmeyi öğrenirlerse güvencede olabileceği balıkçılara anlatılmalıydı” (Brecht, 1987: s. 31).

Böylece karşı koyma yetisinden yoksun, uysal ve itaatkâr bireyler zaman içerisinde daha da edilgen bir konuma gelmekte, adına ise ahlaki eğitim denilmektedir. Bu eğitim neticesinde de küçük balıkların gerektiğinde amacı belirsiz gerekçelerle kendi canlarını feda etmek uğruna savaşaacağı, diğer balıkları öldürdükleri takdirde ise bir madalya sahibi olup kahraman unvanı verileceği belirtilmektedir. Burada Brecht, sistemin kişiyi yabancılaştırmasına yönelik eleştirel bir tutum içerisinde. Zira “Brecht'e göre kapitalist sistemde kişinin üretime yabancılaşması ve kendini bir araç olarak görmesi onun gerçek yaşamla olan bağıntısını koparmıştır. Artık insan kendi yaşamına egemen olamamaktadır” (Şener, 2006: s. 285). Bu çerçevede Brecht'in değindiği nokta, kişiyi uşaklaştıran her türlü eylemin mutlaka değiştirilmesi gerektiğidir. Zira Brecht için “ahlak 'olması gereken' olan insanın insanlaşma uğraşında oluşturulur ve geliştirilir. Dolayısıyla, ahlakın kuramı ve edimi eylemde, etkinlikte, edimde belirginleşir. İnsanın toplumsal var-oluşunun koşullarının iyileştirmeyi ve bunu gerçekleştirmek için savaşım vermeyi öğütlemeyen bir ahlak, savunulmaya değermez” (Kula, 2014: s. 10).

Sait Faik'in öyküsünde Sinağrit Baba'nın sofrasını şenlendireceği balıkçıyı ararken belirttiği namuslu, cömert, gururlu, cesaretli gibi özellikler, Sait Faik'in ideal bir insanda var olması gerektiğini düşünerek olumladığı özelliklerdir. Bu çerçeveden bakıldığında yazarın toplumsal ve ahlaki değerlerden söz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Sait Faik “toplumsal ya da evrensel düzeyde örtülü bir ahlak anlayışı geliştirir, bu ahlak bir kalıp ahlak olmayacaktır, bu ahlak herkesin kendi ahlakı olacaktır ama başına buyruk değil insana yaraşır olacaktır” (Timuçin, 2013: s. 68).

Sinağrit Baba sonunda sofrasını şenlendirmek için aradığı balıkçıyı bulduğunu düşünür. Fakat oltasına bir ümit ile koştığı bu balıkçının da aslında büyük bir hayal kırıklığı olduğunu yaşama veda ederken anlar. Görünüşte ömrünce cesur, cömert ve mağrur bir yaşam sürmüş olan bu balıkçı, şimdiye dek hiçbir imtihana tabi tutulmamıştır. Burada söylenilmek istenen, kişinin olumlu görünen özelliklerinin ancak sınıandığında ortaya çıkabileceğidir. Bu balıkçı şimdiye dek gerçek bir sorunla mücadele etmek zorunda kalmamış, hatta çevresindeki sorunların farkına dahi varamamış birisidir. Öyküde, balıkçı şu cümleler ile betimlenmektedir:

“Sinağrit Baba böylesine hiç rastlamamıştı. Ölmeden evvel adama bir daha baktı. Namuslu, cesur, cömert ölecek olan bu adamın hakikatte korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu olduğu alnından okuyordu. Bu adam o kadar talihliydi ki, daha ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemişti” (Abasıyanık, 2015: s. 130).

İşte Sinağrit Baba’yı oltasına takıp yaşamını sonlandıran bu balıkçıdır. Bu durum yazarın, toplumsal değerlerden yoksun olan bireyler karşısında yaşadığı hayal kırıklığına bir örnektir. Sait Faik, bu öyküsünde toplumsal davranış biçimlerine yönelik bir eleştiri sunmaktadır. İnsanın yüz yüze geldiği sorunların hemen hemen tümünün kaynağında “bilinçsiz yetersizlik” yer almaktadır. Öyküdeki söz konusu olayda toplumsal sorunlar karşısında duyarsız, umursamaz, sorgulama ve düşünme yetisinden yoksun bir insan portresi görülmektedir ve bu tür insanlar sadece gündelik gereksinimlerini karşılayacak kadar düşünmekle yetinip ötesini duyumsamazlar.

Bertol Brecht de *Köpek Balıkları İnsan Olsaydı* isimli öyküsünde bireyin yaşamsal sorumluluklarını üstlenebilecek bir bilinç düzeyine sahip olmasının gerekliliğini vurgular. Aksi takdirde bu gücü güçsüze yeten düzen karşısında güdülen taraf olmaya mahkûm olunacaktır.

“Örneğin bir balıkçık yüzgeçlerinden yaralandıysa, zamanından önce elden çıkmasın diye, hemen sarıp sarmalarlardı. Canları sıkılmasın, üzülmesinler diye arada bir de büyük Su Şenlikleri yaparlardı; çünkü neşeli balıkçıklar üzüntülü balıkçıklardan daha leziz olurlar. Kuşkusuz büyük kutuların içinde okullar da olurdu. Bu okullarda küçük balıkçıklara köpek balığının yutağında nasıl yüzecekleri öğretilirdi. Örneğin coğrafyaya da gereksinimleri vardı onların, tembel tembel bir yerlerde yatan büyük köpek balıklarını bulabilirdi” (Brecht, 1987: s. 31).

Görüldüğü üzere, küçük balıkçıklar salt itaat üzerine kurulu bir düzende, pasif bir şekilde yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar, ancak o zaman ihtiyaçları karşılanacak, hatta ödüllendirileceklerdir. Öykünün ilerleyen bölümünde köpek balıkları insan olsaydı bir de sanatlarının olacağı aktarılmaktadır. Resim, tiyatro ve müzik gibi sanat dallarının tümünün çıkarlar neticesinde şekilleneceği düzen ise şu cümleler ile ifade edilmektedir:

“Güzel resimler yapılırdı köpek balıklarının dişlerinin şatafatlı renkleri içinde gösterildiği, köpek balıklarının yutakları yalnızca görkemli bir biçimde gülüp oynanan birer zevk ve eğlence bahçeleri olarak resmedilirdi. Deniz dibindeki tiyatrolarda, kahraman balıkçıların coşkuyla köpek balıklarının yutağında nasıl yüzdükleri ve müzik öyle güzel olmalı ki, balıkçıklar müziğin sesinden, bando önde, düşsel ve en hoş düşünceler içinde uyuşturulmuş olarak köpek balıklarının yutaklarına nasıl akın etmekte oldukları gösterilirdi” (Brecht, 1987: s. 32).

Köpek balıkları tarafından küçük balıkçıklara aşılana tek düşünce bir hiç oldukları, var oluşlarının nedeninin büyük balıkların kurduğu bu sistem olduğudur. Brecht böylece bu uysal tutumun ve sorgulamaksızın her türlü koşulu kabullenişin doğuracağı sorunları eleştirel bir gözle tasvir etmektedir. Tüm bunların yanı sıra şayet köpek balıkları insan olsaydı bir de dinlerinin olacağı ifade edilmektedir. Deniz altında kurulan bu medeniyetteki din öğretisinde de yine eşitliksiz bir düzen içerisinde balıkçıklara ancak köpek balıklarının kamında gerçek bir yaşama başlayabilecekleri öğretilecektir. Öykünün sonunda ise balıkçıklara çeşitli görevler verilerek kendi aralarında da sınıfsal farklılıklar yaratılacağı ve denizde kurulan bu medeniyette bir kültür olacağı belirtilmektedir (Brecht, 1987: s. 32). Erkurt’un belirttiği üzere

Brecht'in kültürden kastı "insanları kendi sistemine çıkarıcı bir anlayışla nesne yapan küreselleşmiş kültür endüstrisinin bir tezahürü olsa gerek" (Erkurt, 2021a: s. 75).

İnsanı insan kılan en temel etkenlerden birisi de vicdan ve değer duygusudur. Lakin her iki öyküde de çağın getirdiği değerler karşısında sosyal ve ahlaki değerlerini yitirmiş bir toplum söz konusudur. Her iki yazar tarafından da birey olarak öz değerlerinin mahrumiyeti karşısında kişinin kayıtsız kalmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Eagleton'un belirttiği üzere, "Dünya hiçbir zaman dışına ıkmayacağımız, karşısında duramayacağımız bir şeydir. Biz, asla tamamen nesnelleştirmeyeceğimiz, hem " zne"yi hem de "nesne"yi içinde barındıran, anlamlarını tüketmenin mümkün olmadığı ve bizim onu kurduğumuz kadar o da bizi kuran bir gerçekliğin içinde özne olarak ortaya çıkarız (Eagleton, 2014: s. 76).

İnsan, düşünen, sorgulayan, eylemlerini seçebilen, iyi ya da kötü tüm bu eylemlerinin sorumluluğunu almakla mükellef olan tek varlıktır. Fakat insanı insan yapan bu özelliklerin hiçbiri çağın insanında görülmemektedir. Her iki öyküde de mevcut sistem tarafından pasifleştirilmiş, düşünme ve sorguluma yetisinden yoksun yozlaşmış bir toplum söz konusudur.

Sonuç ve  neriler

Bireyin toplumu yarattığı ve toplumdan bağımsız bir şekilde düşünülemeyecek olan yazarın da çağın insanını ve durumunu yansıttığı yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla eser; yazarın niyeti ile meydana getirildiği geçmişte ve okurun algıladığı zaman erevesi içerisinde yer alır.

Çalışmada Sait Faik Abasıyanık'ın *Sinağrit Baba* ve Bertol Brecht'in *Köpek Balıkları* *İnsan Olsaydı* isimli iki kısa  k s ne hermeneutik yöntemle yaklaşılarak yazarların çağın getirisi olan sisteme ve topluma yönelik geliştirilen eleştirel tutum karşılaştırmalı bir anlayış ile ele alınmıştır.

Aynı dönemde farklı uluslarda yaşamış olan bu iki yazarı ortak noktada buluşturan etmen, insanın yozlaşmasına yönelik olup, içinde buldukları topluma ve bu yozlaşmışlığa neden olan mevcut sisteme dair eleştirel bir tutum sergilemeleridir.

Her iki yazar da öykülerinde ezen/ezilen, g cl /zayıf, etken/edilgen, güden/güdülen gibi karşıt konumları bir arada sunmaktadır. Her iki yazar da yaşadıkları çağın sosyo-kültürel, tarihsel ve yaşama ilişkin tüm sorunsal yönlerine ancak eleştirel bir tavırla bakıldığında gerçeğin görünür kılınacağını vurgulamıştır. Bu bağlamda mevcut sisteme ve sistemin bir parçası olan insana, topluma yönelik eleştirel bir tutum geliştirmişlerdir.

İki öyküde de alegorik bir anlatım ve yabancılaştırma tekniği söz konusudur. Eleştirme yetisinden yoksun, düşünmeyen, sorgulamayan, daima edilgen konumda kalan bireyin toplum içerisindeki konumu eleştirel bir dille gözler önüne serilmiştir. Her iki yazar da ancak akıl yolu ile hareket edildiğinde sağlıklı bir toplumsal birlikteliğin elde edilebileceğini vurgulamıştır.

Sait Faik Abasıyanık eleştirel tutumunun yanı sıra, bireyin nasıl olması gerektiğini tarif etmektedir. Sinağrit Baba'nın beğenmediği her balıkçı, insana yüklenen olumsuz sıfatlarla bezenmiştir. Öyküde Sinağrit Baba, korkak, kibirli, kıskanç, edepsiz, sarhoş ve ahlaksız olarak nitelendirdiği her balıkçıyı kusurlu adam diyerek eleymiş ve bu noktada okuyucuya kusursuz, ideal insanın portresini çizmiştir.

Bertolt Brecht ise eleştirel tutumunu denizin altında kurulacak medeniyet ve bu medeniyetteki kültür kavramları üzerinden temellendirmiştir. Çıkarları uğruna hareket edenler tarafından güdümlenmiş olan topluma yönelik bir eleştiri söz konusudur. Köpek Balıkları İnsan Olsaydı isimli öyküye “büyük balık, küçük balığı yer” deyiminden hareketle bakıldığında; köpek balıkları güçlü olanı, küçük balıklar ise zayıf olan tarafı simgeler. Yazarın köpek balıklarının heybeti karşısında küçük balıkların pasif tutumunu sürdürdüğü takdirde yem olacaklarını belirttiği görülmüştür. Bu tutum, toplumsal yapı içerisinde mevcut olan güçlü/zayıf, ezen/ezilen karşıtlığına yönelik eleştirel bir tavrıdır.

Her iki yazar da özünde insanı insan kılan etmenlerden en önemlileri olan akıl, vicdan, hürriyet, eleştirel bakış, sorgulama gibi yetilerin ortadan kalktığı; onun yerine eylemlerinin neticesinde sorumluluk alma özgüveni olmayan, hatta eyleme dahi geçemeyen bir toplumun portresini çizmişlerdir. Toplumun içerisinde bulunduğu açmazlara imgeler yoluyla daha geniş bir perspektiften bakış açısı sunmuşlar, yaşamın devingenliği karşısında mevcudiyete direnmeye karşıt bir duruş sergilemişlerdir. Zira korkunun yelken açtığı her durumda düşünce en dibe çekilir, değişim ancak toplumun bu devingenlik karşısında akıl ve sağduyu ile hareket ederek birlik olmasıyla mümkün kılınabilir.

Kaynakça

- Abasıyanık, S. F. (2015). *Mahalle Kahvesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikaye ve Roman 1930-1940 / Cilt:2*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Aytaç, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Benjamin, W. (2011). *Brecht'i Anlamak*. (Çev. Haluk Barışcan, Güven Işısağ). İstanbul: Metis Yayınları.
- Brecht, B. (1987). *Bay Keuner'in Öyküleri*. (Çev. Anna-Murat Çelikel). İstanbul: Bulut Yayınevi.
- Bülbül, M. (2017). *İmgesel İletişim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Doğan, Â. (2009). Türk Tiyatrosunda Brecht Etkisi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4 /1-1.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat Kuramı*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erkurt, G.Ş. (2021a). *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı – Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Erkurt, G.Ş. (2021b). Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Kuramlarının Yazınsal Metinlerin Karşılaştırmalı Çözümlemelerine Etkileri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(5): 418-436.
- Gülsoy-Murat, Sait Faik Nasıl Yazıyor, Erişim adresi: <https://muratgulsoy.wordpress.com/2014/06/04/sait-faik-nasil-yaziyor/> Erişim Tarihi: 29.04.2021
- Günay, M. (2017). Doğan Özlem ve Hermeneutik Felsefe, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Sayı: 89, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. ss. 161-175.

-
- Kaya, Ü. (2007). *Alman Kısa Öyküsü*, Yazınsal Türler Uluslararası Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, Littera Cilt 20.
- Korkmaz, R., Deveci, M. (2017). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür: Küçürek Öykü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kula, O. B. (2014). *Brecht, Lukacs, Bloch Sanat ve Edebiyat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Naci, F. (1998). *Sait Faik'in Hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Nutku, Ö. (1985). *Dünya Tiyatrosu Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Parkan, M. (1983). *Brecht Estetiği ve Sinema*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Şefik, C. (1994). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Şener, S. (2006). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Timuçin, A. (2013). *Sait Faik'in Dünyası*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Yivli, O. (2019). *Öykü Nasıl Okunur: Modern Öykü ve Yöntem*. İzmir: Günce Yayınları.
- Yüksel, H.E. (2007). Anlatısal Metinler ve Kısa Öykü, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 153-174.